

K PODOBĚ ZNAKŮ S MORAVSKOU A SE SVATOVÁCLAVSKOU ORLICÍ

HELENA SEDLÁČKOVÁ

V nedávné době nově zavedené krajské znaky v rámci své symboliky zahrnují v případě Středočeského kraje také plamennou orlici a v případě Jihomoravského kraje zlato červeně šachovanou orlici. Tyto symboly dnes nejsou příliš běžné, ale v minulosti sehrávaly důležitou roli. Svatováclavská orlice a moravská orlice provází naši panovnickou, státní a zemskou heraldiku od vrcholného středověku. Jejich podobě a významu se věnovali nejpřednější znalci v oboru heraldiky a sfragistiky. V první řadě je třeba připomenout přelomové práce Rostislava Nového, přehledné statě Josefa Petráně a Václava Vojtíška. Z publikací vydaných po roce 2000 lze vyzdvihnout komplexní pohled na panovnickou a státní symboliku Pavla Sedláčka podanou v katalogu Česká panovnická a státní symbolika. Nejnověji se tematikou českého panovnického znaku období Přemyslovců a Lucemburků zabýval Štěpán Valecký. Moravské orlici věnoval několik odborných studií především František Pícha.¹

Podoba svatováclavské i moravské orlice pro soudobou heraldiku nepředstavuje žádnou potíž. Totéž nelze říci při pokusu identifikovat jejich vyobrazení na dochovaných památkách z dřívější doby. Limitované aspekty pramenné základny neumožňují vyslovit jednoznačnou odpověď na tuto problematiku. V případě svatováclavské orlice existují ve vyprávěcích pramenech působivé, leč nepřesné, bohužel v oficiálních pramenech nedoložitelné heraldické legendy. K nejzná-

---

1 Nový, Rostislav: K počátkům feudální monarchie v Čechách II. K počátkům českého znaku. Časopis Národního muzea 147, 1978, s. 147–172; týž: Symboly české státnosti v 10.–12. století. Folia historica Bohemica 12, 1988, s. 47–61; Petráň, Josef: Český znak. Praha 1970; Vojtíšek, Václav: Naše státní znaky (staré a nynější). Praha 1921; Sedláček, Pavel: Česká panovnická a státní symbolika (Vývoj od středověku do současnosti) = Czech Sovereigns' and State's Symbols (Their Evolution from the Middle Ages up to the Present). Praha 2002; Valecký, Štěpán: Erb českých králů. Zobrazení českého znaku v době Přemyslovců a Lucemburků. Praha 2017 (tam ostatní zásadní bibliografie k tématu); Pícha, František: O klenotu znaku moravského markraběte. Genealogické a heraldické informace 2010, s. 7–32; týž: K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy. Genealogické a heraldické informace 2012, s. 60–80; týž: Moravský znak v systému kvaternionu Římské říše. Genealogické a heraldické informace 2009, s. 55–71; týž: Poznámky k historii zemského znaku v 1. polovině 19. století. Genealogické a heraldické informace 2013, s. 67–83.

mějším náleží např. pasáže z Dalimilovy kroniky o původu plamenné orlice za Břetislava I. a změnu znaku černé orlice na bílého jednoocasého lva v červeném poli při válečném tažení proti Milánu, přiřčenou kronikářem omylem králi Vratislavovi, místo Vladislavovi II. Oblíbená koncepce převzatá a ještě dále rozvíjená následujícími pisateli kronik a zájemci o českou historii, zvláště Václavem Hájkem z Libočan, se stále opakovaně vrývala do paměti čtenářů. Zpochybnění zvláště Hájkova pojetí přišlo až s kritikou Gelasia Dobnera a s Palackého odmítnutím téze o udělení znaku dvouocasého lva králi Vladislavovi II. císařem Bedřichem I. Barbarossou roku 1158.²

Myšlenku o odvození nejstaršího erbu vládnoucího českého panovníka od císařské orlice přijala již dávno heraldická obec za své. Nejednotně se však posuzuje to, zda hned od počátku lze hovořit o plamenné orlici či nikoli.³ Vyprávěcí prameny podobný rozpor nevykazují, ty ji chápou většinou jako plamennou. Bohužel, jejich svědectví spadá až do pozdějšího období, nejdříve však do 14. století. Situace, ve které popisují příslušný znak, je ovlivněna jejich vlastní zkušeností, orlici jako původní znak panovníka, již půl století nahrazoval Přemyslem Otakarem II. zavedený dvouocasý lev. Tato orlice se záhy spojila s osobou zemského patrona, věčného vládce Čech, svatého knížete Václava, ochránce členů přemyslovské dynastie. Vyobrazována společně s postavou sv. Václava, na jehož štítu spočívala, se považovala za zemský znak. Tak ji chápal např. Beneš Krabice z Veitmile ve své kronice a tímto způsobem je zachycena na citačním pečetidle zemského soudu

2 Viz blíže Nový, R.: K počátkům feudální monarchie, s. 149–150; Kronika tak řečeného Dalimila. Praha 1977, s. 76a; autor Dalimilovy kroniky se o dvouocasém lvu vůbec nezmiňuje. Hájek z Libočan, Václav: Kronika česká. Praha 2013, s. 217 – změna původního znaku černé orlice na stříbrném poli, který si přinesl praotec Čech z Chorvatska, na kotlík přirozené barvy v červeném poli knížete Boleslavovi I. za jeho ukrutnosti, zvláště bratrovraždy; s. 469 – udělení dvouocasého lva králi Vladislavovi. O tom též Valecký, Š.: Erb českých králů, s. 10–11.

3 Co se týká používání termínů svatováclavská, plamenná či přemyslovská orlice, v dobovém kontextu by bylo správnější užívat svatováclavská, jelikož spojení tohoto erbu se svatým knížetem ve středověké kultuře brzy hluboce zakořenilo, podle R. Nového od přelomu prvního a druhého desetiletí 13. století, viz Nový, R.: K počátkům feudální monarchie, s. 167; plamenná orlice, někdy též jako „v plamenech“, náleží k termínům spíše heraldickým, i když pro nečeské prostředí byl těžko uchopitelný. Nejčastěji si jej vykládal heraldik tak, že by se mělo jednat o černou orlici v červeném poli, tímto způsobem ji zachycuje např. iluminace na fol 3v latinského zlomku Dalimilovy kroniky, zřejmě italské provenience, uložený v Národní knihovně České republiky: http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/en/index.php?request=show_tei_digiodoc&docId=rep_remakel30&client [4. 1. 2019]. Černá orlice v červeném poli se např. také nachází na prapuru, který drží sv. Václav na obraze umístěném na hlavním oltáři kostela sv. Josefa na Náměstí Republiky v Praze. Velmi často se však atribut sv. Václava redukuje na černou orlici ve stříbrném poli bez červených plamínek. Přemyslovská orlice naopak náleží k novodobým termínům, neboť označení českých panovníků a členů rodu odvozujících svůj původ od bájného Přemysla Orače jako Přemyslovci spadá do 19. století; blíže Nový, R.: K počátkům feudální monarchie, s. 147–149, 167–171.

z 2. poloviny 13. století i na neosobní větší a menší pečeti České koruny pořízené stavy na počátku 16. století.⁴ Úzkou vazbu plamenné orlice na Přemyslovce pocítoval i Jan Lucemburský a s tímto aspektem k ní také přistupoval, což dosvědčuje její udělení do znaku biskupství Tridenteskému roku 1339,⁵ český král totiž toto erbovní znamení pokládal vymřením legitimní přemyslovské dynastie po meči za uvolněné.

Začne-li se však současný badatel pokoušet doložit zachycení plaménků a šachování moravské orlice na vyobrazeních v oficiálních pramenech, jež představují hlavně dochované pečeti, popř. mince,⁶ nastává hlavní potíže. Plaménky orlice vedle odlišných tinktur štítu a heraldického zvířete měly ještě více akcentovat diferenci od svého vzoru – císařské černé orlice na zlatém poli,⁷ avšak i přes sebepečlivější zkoumání pečeti českých knížat a králů je rozpoznat nelze, a to ani tam, kde by jejich vyrytí nečinilo technické problémy, totiž např. na reversu mincovních pečeti s postavou svatého Václava s dostatečně velkým štítem. Problém se logicky řeší většinou omezením popisu na obecný termín orlice, popř.

4 Príslušná pasáž z kroniky uvádí: „Habent namque ab antiquo principes et reges Boemie, ut vocati ad curiam imperialem in flamma et igne veniant, propterea etenim deferebant antiquitus aquilam nigram in flamma ignis et campo albo, que adhunc sunt arma terre Boemie.“, text z Kroniky Beneše Krabice z Weitmile, zápis 11. srpna 1370 v edici FRB IV, Praha 1884, s. 542; kopie citačního pečetidla zemského soudu je uloženo v I. oddělení Národního archivu; vyobrazení otisku pečetidla viz Poklady Státního ústředního archivu v Praze (Český a československý stát v dokumentech 1158–1990), s. 20; o pečetidle blíže: Burdová, Pavla: Příběh pečetidla zemského soudu. Archivní časopis 49, 1999, s. 1–11; větší pečetidlo si pořídili stavové v roce 1508 a malé krátce nato, stříbrný typář větší pečeti se ztratil pravděpodobně v roce 1547, místo něj se do zhotovení nového, zlatého v roce 1619 používal stříbrný typář malé pečeti České koruny, oba typáře se postrádají od roku 1620; vyobrazení neosobní větší a menší pečeti České koruny viz Sedláček, P.: Česká panovnická a státní symbolika, s. 33 a 34; originály přivěšeny např. na listině z 12. 5. 1620 (větší pečeť; NA, AČK, inv. č. 2362) a z 26. 6. 1608 (menší pečeť; NA, AČK, inv. č. 2285); též např. Nový, R.: K počátkům feudální monarchie, s. 153, často citovaná pečeť Svatovítské kapituly z roku 1216, zachycuje na heraldicky pravé straně v architektuře postavu sv. Vojtěcha a na levé straně postavu sv. Václava, který přidržuje levou rukou štít, který je ovšem prost jakéhokoli vyobrazení, viz Pečeti svatovítské kapituly, internetová stránka Knihovny pražské metropolitní kapituly <https://kpmk.eu/kpmkeu/index.php/kapitula/svatovitska-kapitula/227-pecete-svatovitske-kapituly> [28. 1. 2019]. Stejnou kompozici sv. Václava se štítem, tentokrát s orlicí, zachycuje první pečeť oficialátu pražské biskupské kurie datovaná před rok 1318, heslo Dany Stehlíkové č. VI.5.4K. In: Benešová, Klára (ed.): Královský sňatek (Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310). Praha 2010, s. 523; tamtéž také vyobrazení pečeti.

5 Listina z 9. srpna 1339, FRB IV. Praha 1892, č. 724, s. 282; viz také Nový, R.: K počátkům feudální monarchie, s. 148.

6 Numismatický materiál poskytuje hojně vyobrazení orlice či lva, ale v mnoha případech je sporná jak jejich přesná datace, tak posouzení, zda se opravdu jedná o heraldické vyobrazení příslušného zvířete, a proto mince nejsou do této studie zahrnuty, viz blíže: Valecký, Š.: Erb českých králů, s. 24–29.

7 Valecký, Š.: Erb českých králů, s. 30–31.

jiným způsobem vyjádření nejistoty.⁸ Nebude na škodu připomenout si stručným přehledem výskyt orlice na panovnických pečetích. První dochované vyobrazení tohoto heraldického zvířete na pečeti Přemysla Otakara I. z roku 1192 na štítu, který nese jezdec na aversu, koresponduje stylizací s románským obdobím, plaménky na ní ovšem zřetelné nejsou. Na reversu Přemyslových pečeti zachycená postava svatého Václava levou rukou také přidržuje štít, ale bez jakékoli heraldické figury. Stejně jako u jeho předchůdců na trůnu štít zdobí většinou puklice někdy i lemovaný okraj.⁹ Orlice se objevuje až na reversu jeho V. typu a na jím inspirované zlaté bule.¹⁰ Jezdec na pečetích Václava I. (I. a II. typ) drží v levé ruce namísto štítu mandlového tvaru používaného jeho předchůdcem modernější trojhranný štít. Orlice na něm nevykazuje žádné naznačení plaméneků. Na reversu III. typu pečeti Václava I., vyhotovované pomocí přerýtého pečetidla Přemysla Otakara I, lze proto na zboku vyobrazeném štítu přidržovaném sv. Václavem spatřit, jako na pečeti jeho otce, tutéž polovinu orlice bez plaméneků.¹¹ Prosta plaméneků je i, jak si povšiml již Pavel Sedláček, polovina orlice v nezvyk-

8 Nový, R.: K počátkům feudální monarchie, s. 151–152; Čarek, Jiří: O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova. In.: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy VIII, 1938, s. 10, 13, 16n.

9 Revers pečeti knížete Vladislava I., Bedřicha, Soběslava II., Jindřicha Břetislava. Kuthan, Jiří: Splendor et gloria Regni Bohemiae. Praha 2008, s. 160–175; Čarek, J.: O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova, s. 6–10 a s. 54.

10 Pečeti Přemysla Otakara I. vykazují v souvislosti s politickými konsekvencemi velice zajímavý vývoj. První typ knížecí jezdecké pečeti z roku 1192 obsahuje na aversu první heraldické vyobrazení, již zmíněnou orlici na štítu neseném jezdcem. Štít, jež přidržuje levou rukou sv. Václav na reversu je prázdný. Na reversu II., III. a IV. typu je štít sv. Václava ozdoben lemem a puklicí. Jak již bylo uvedeno v textu, orlice na štítu sv. Václava se objevuje až na reversu V. typu používaného od roku 1224–1230. K tomu lze poznamenat ještě následující: v roce 1224 se na listině z 24. července pro břevnovský klášter objevuje jezdecká pečeť Václava I. (viz Kuthan, Jiří: Splendor et gloria Regni Bohemiae. Praha 2008, s. 159 a 176), Přemyslem Otakarem I. vybraného následníka trůnu, upřednostněného syna z druhého manželství s Kunhutou, oproti staršímu Vratislavovi (třpo 1225), synu z prvního manželství s Adlétou Míšeňskou. Na této pečeti knížete plzeňského a budyšínského nese, stejně jako na pečeti mladšího krále (II. typ, Kuthan, J.: Splendor et gloria Regni Bohemiae, s. 177), jezdec štít s orlicí. Z toho lze dále vyvodit, jelikož vládnoucímu panovníkovi a jím uznávanému následníku příslušel znak orlice, proto sv. Václava, jakožto věčnému vládci Čech, by měla tato orlice příslušet také. Jelikož na aversu pečeti s vyobrazením panovníka v majestátu nebylo zatím obvyklé zachycení heraldických štítků, orlice zcela na mincovní pečeti absentovala, proto zřejmě, když si Přemysl Otakar I. uvědomil mocenský význam heraldického symbolu orlice, nechal ji přenést na revers svého V. typu pečeti, na štít sv. Václava, kterému toto heraldické zvíře jakožto vládci také přísluší. Od této doby se orlice jako atribut nerozlučně pojí s postavou svatého knížete Václava. Za upozornění děkuji Pavlu Sedláčkoví. I. typ knížecí pečeti z let 1192–1193, II. typ královská pečeť z let 1198–1199, III. typ z let 1201–1223, IV. typ z let 1222–1225, V. typ 1224–1230, zlatá bula z roku 1217 a 1224 viz Kuthan, J.: Splendor et gloria, s. 172–175; Čarek, J.: O pečetech českých knížat a králů, s. 11–13 a 55.

11 I. typ z roku 1224 jako kníže plzeňský a budyšínský, II. typ z roku 1228 a 1230 jako mladší král, III. typ jako král 1230–1253 – přerýtý typář V. typu pečeti Přemysla Otakara I.; Kuthan, J.: Splendor et gloria, s. 176–179; Čarek, J.: O pečetech českých knížat a králů, s. 13 a 55.

lé kombanci s polovinou lva na unikátní pečeti Soběslava Děpoltice z roku 1213, přičemž její dostatečná velikost (průměr: 66 mm) by jejich zachycení z technického hlediska umožňovala.¹²

Pečeti Přemysla Otakara II. zřetelně naznačují politické ambice, územní zisky a ztráty. Jeho I. typ, jakožto markraběte moravského, z roku 1247 naznačuje záměrný odklon od tradičního užití orlice pro vládnoucího panovníka či jím uznávaného následníka trůnu, zapříčiněný spory s otcem Václavem I. Právě na této pečeti je poprvé zřetelně doloženo použití heraldické figury dvouocasého lva. Druhý typ orlice na aversu i reversu postrádá, a to z prostého důvodu, obě strany totiž vyobrazují jezdce, který nese pouze štít. Na aversu jej vyplňuje český lev a na reversu rakouské břevno. Kůň ještě nemá na sobě ochrannou čabruku, později obvykle zdobenou štíty s erby ovládaných zemí. První královská pečeť (typ III.) na aversu zobrazuje pouze panovníka v majestátu bez heraldického prvku. Revers první varianty zachycuje jezdce s přílbou, poprvé doplněnou složenými orlími křídly, nesoucího štít s českým lvem, čabruku koně zdobí štítky, a to v přední části nahoře s rakouským břevnem, dole s orlicí, která je v souladu s opisem považována za moravskou, štítek za sedlem vyplňuje štyrský panter.¹³ Druhá varianta reversu III. typu dokládá změnu vynucenou politickými okolnostmi. Přemysl Otakar II. musel pod tlakem rakouské reprezentace vyjádřit svůj vztah k rakouským zemím umístěním rakouského břevna na štít nesený jezdce. Rakouské břevno vystřídal na čabrce na krku koně český lev, do štítku s orlicí v dolní části čabruky zasahuje levá noha rytíře. Následující IV. typ zachoval na obou stranách mincovní pečeti obdobnou kompozici. Orlice na čabrce koně zřetelně postrádá korunu, mohlo by se tedy jednat, dle názoru některých badatelů, i o orlici svatováclavskou.¹⁴ Vzhledem k tomu, že užívání korun na hlavách zvířat nebylo ještě ustálené, jak svědčí pozdější vyobrazení moravské orlice ve štítku na zmíněném aversu majestátní pečeti Jana Lucemburského, ke stoprocentní identifikaci orlice proto nedostačuje. Štítek s orlicí se na aversu poprvé objevuje na V. typu pod levou rukou držící jablko, tradičně se v souladu s opisem považuje za mo-

12 Sedláček, P.: Česká panovnická a státní symbolika, s. 28. Netradiční pečeť s vyobrazení poloviny lva a poloviny orlice, naznačovala ambice Děpoltice na český trůn. Originál listiny s přivěšenou Soběslavovou pečeti je uložen v NA, fond Archivy klášterů zrušených za Josefa II, (AZK), inv. č. 2039; http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-1/AZK/NA-AZK-Chotosov_1213~12139999_2039_r.jpg [5. 1. 2019].

13 Horní část orlice překrývá noha rytíře, proto nelze určit, zda je korunovaná. Koruna by měla podle R. Nového být rozlišovacím prvkem od orlice svatováclavské. Nový, R.: K počátkům feudální monarchie, s. 166. Tuto tezi považují poněkud za problematickou, koruny na hlavách heraldických zvířat nebyly ještě ustálené, jak svědčí např. na aversu majestátní pečeti Jana Lucemburského, moravská orlice ve štítku na heraldicky pravé straně vedle trůnu zřetelně korunu nemá. Jan Lucemburský tuto majestátní pečeť užíval v letech 1311–1321, blíže viz Maráz, Karel: Pečeti Jana Lucemburského. Brno 2007, s. 18–19.

14 Nový, R.: K počátkům feudální monarchie, s. 166.

ravskou, zda je korunovaná, není zřetelné. V této pozici zůstává štítek i na VI. typu. Štíty na čabrace koně na reversu IV. a V. typu zcela jasně odrážejí územní zisky krále Přemysla Otakara II. a vzrůstající pozici panovníka. Zachycené znaky zemí na něm mají jasně demonstrovat úspěšnou expanzivní politiku. Nejvíce jich lze nalézt na reversu V. typu, užívaném v době největšího rozmachu moci Přemysla Otakara II., čabraka nese znaky Korutan, Moravy, Štýrska a Kraňska, přičemž identifikace orlic se odvozuje od popisu a umístění na předcházejících typech. Následující, poslední VI. typ, naopak zachycuje závěr vlády, kdy král ztratil rakouské země a zůstaly mu jen Čechy a Morava, což na aversu pečeti vyjadřují štítek s českým lvem na heraldicky pravé straně a podle tradice s moravskou orlicí na straně levé. Na reversu pečeti pak jezdec drží štít a praporec s českým lvem a na čabrace koně se střídá štítek s českým lvem se štítkem snad s moravskou orlicí, bohužel obtížně rozeznatelnou kvůli ozdobnému řasení čabraky.¹⁵

Přemyslův následník, Václav II. používal tři typy pečeti, které, kromě aversu I. typu, vycházejí z kompozice na otcových pečetích. Lící strana první majestátní pečeti mladého krále odráží fakt, že nedošlo ještě ke korunovaci. Panovník bez koruny sedí na trůnu a v pravé ruce drží místo žezla obnažený, hrotem vzhůru obrácený meč a levou ruku má položenou na hrudi. V pečetním poli se nachází pouze jeden štítek, a to na heraldicky levé straně trůnu s vyobrazením dvouocasého lva. Revers vyplňuje heraldicky vpravo jedoucí jezdec s mohutným složeným orlím křídlem na přilbě, praporec nese českého lva a štít rytíře vyplňuje korunovaná, podle popisu moravská orlice. Čabraka je prostá jakýchkoli ozdob. Avers II. a III. typu se vrací k obvyklé kompozici, panovníka sedícího na trůnu doprovázeného po pravé a levé straně štítkem s českým lvem a orlicí, vzhledem k tomu, že se v popisu II. typu zmiňují tituly vévody krakovského, sandoměřského a markraběte moravského, identifikace orlice je opravdu obtížná. Na reversu II. typu jezdec drží štít s orlicí, český lev vyplňuje list praporce. Podle některých badatelů, např. Štěpána Valeckého, Františka Zvolského i Jiřího Čarka, lze na ní rozpoznat šachování.¹⁶ Čabraka na reversu II. typu zachycuje českého lva a dvě, odlišným způsobem zpodobněné orlice. Orlice ve štítu na přední části čabraky se označují jako moravská a na zadní části jako polská.

Poslední III. typ je pro zkoumání předložené problematiky nejzajímavější.¹⁷ Na aversu se vyskytují jako již dříve dva štítky s tradičním vyobrazením českého

15 I. typ markraběcí pečeť 1247–1251, II. typ mladší král 1251–1261, III. typ 1262; typ IIIa 1262–1264; IV. typ 1264–1270; V. typ 1270–1277; VI. typ 1277–1278; blíže Čarek, J.: O pečetech českých knížat a králů, s. 14–17 a 55; Kuthan, J.: Splendor et gloria, s. 180–193.

16 Valecký, Š.: Erb českých králů, s. 63; Zvolský, František: Šachování moravské orlice. Moravské numismatické listy 6, 1959, s. 28, obr. 2; Čarek, J.: O pečetech českých knížat a králů, s. 18.

17 I. typ Václava II. používán v letech 1283–1297, II. typ z let 1297–1301, III. typ z let 1301–1305, viz Čarek, J.: O pečetech českých knížat a králů, s. 17–19 a 55.

lva a orlice, ale při důkladnějším zkoumání lze vidět naznačení plaménků, jednalo by se v tomto případě o orlici svatováclavskou. Tohoto detailu si povšiml již Karel Maráz.¹⁸ Vtírá se myšlenka, zda tatáž orlice poprvé zachycená na V. aversu pečeti Přemysla Otakara II., označovaná jako moravská není spíše také svatováclavská. Zda by se tedy nemělo vůbec na avers pohlížet jako na „personální/dynastickou“ stranu pečeti s akcentem na dvouocasého lva, nově přijatý erb českého panovníka, a na zdůraznění návaznosti na předcházející tradiční právo vládnoucího panovníka používat plamennou orlici a připomenout též osobu sv. Václava, která vyplňovala revers pečeti jeho předchůdců. Od III. typu používaný, pro naše prostředí nezvyklý, exerque s textem opisu ze „svatováclavského“ reversu nemusel být hned na první pohled k povšimnutí.¹⁹ Pro zajímavost obdobnou heraldickou kompozici lze spatřit i u barevného vyobrazení štítku s českým lvem a svatováclavskou orlicí v pasionálu abatyše Kunhuty na ozdobném opěradle trůnu, na kterém Přemyslovna sedí. Podobné provedení lze nalézt např. také na nejstarší pečeti města Kadaně, v jejímž pečetním poli spočívá na heraldicky pravé věži štítek s českým lvem a na levé se svatováclavskou orlicí, uprostřed nad prostřední věží pak přilba s klenotem českého krále.²⁰ Revers III. typu Václavovy pečeti pak odkazuje na znaky ovládaných zemí, v případě Václava II. tedy na Čechy, Moravu a Polsko, přičemž orlice na štítu drženího jezdce se považuje za polskou. Obdobnou analogii lze spatřovat již na III. typu pečeti Přemysla Otakara II., který pro nelibost rakouských stavů musel na její druhé variantě nahradit českého lva rakouským břevnem, český lev své umístění našel na banderiu V. typu pečeti. Aby se Václav II. vyhnul obdobné komplikaci a dodržel i zásadu hierarchie zemí podle důležitosti, položil polskou orlici hned na prestižní místo, na štít nesený jezdce.²¹

Václav III. na aversu svých pečeti používal shodnou kompozici jako jeho předchůdce. Panovníka sedícího na trůnu doprovázejí dva štítky, heraldicky vpravo s českým lvem a vlevo s orlicí. Karel Maráz při její identifikaci podává dvojí výklad, vidí v ní buď polskou, nebo plamennou orlici. Revers pečeti určený pro Čechy a Polsko kompozičně inspirovaný III. typem rubu pečeti Václava II. vyplňuje

18 O pečetech posledních Přemyslovců též: Maráz, Karel: Pečeti českých králů a královen od Přemysla Otakara II. k Janovi Lucemburskému. In: Benešová, K. (ed.): Královský sňatek, s. 288–294 a s. 357–361.

19 Čarek, J.: O pečetech českých knížat a králů, s. 15–16.

20 Vyobrazení z pasionálu abatyše Kunhuty viz např.: Valecký, Š.: Erb českých králů, obr. 14; Pečeť měst Kadaně je na listině z 10. 3. 1274 (1284) a je uložena v NA, fond: Křížovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Praha, inv. č. 89, viz. http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/RKr/NA-RKr_12740310_89_r01.jpg [26. 11. 2018]; pečeť zmiňuje také Sedlák, Vladimír Jan: O klenotu českého znaku. In: Rodokmen I, 1946, s. 3. Zachycení znaku českého krále a jeho částí na pečetech českých měst by si jistě zasloužilo větší pozornost badatelské veřejnosti.

21 Kuthan, J.: Splendor et gloria, s. 194–199.

jezdec, v levé ruce třímá štít s orlicí polskou nebo moravskou, praporec nese českého lva a čabraku koně zdobí na krku štít s českým lvem, pod nohou rytíře spočívá štítek se zřejmě moravskou orlicí a na zadku koně štít s orlicí s perizoniem, snad polskou. Odlišný revers pečeti pro uherské země vyplňuje velký štít se znakem Horních Uher v podobě dvouramenného kříže s trojvrším u paty kříže.²²

První nesporně viditelné šachování orlice na pečeti českého krále lze spatřit na aversu zmíněné majestátní pečeti Jana Lucemburského, přičemž postavení štítků se obrací, heraldicky zprava se vedle trůnu na prestižnější pozici nachází štítek s nekorunovanou moravskou orlicí a zleva štítek s českým lvem.²³ V tomto případě je třeba vzít v potaz skutečnost, že se v období Jana Lucemburského i jeho syna a zvláště vnuka, striktně nedodržovala zásada umístění v hierarchii výše postavených štítů na čestnější heraldicky pravou stranu či střed. Často se s tímto porušením úzu lze setkat na architektonických památkách a v rukopisech, např. dání přednosti erbu s českým lvem před erbem s říšskou orlicí na Staroměstské mostecké věži a tympanonu chrámu Panny Marie Sněžné v Praze, či položení znaku vyšehradského probošta před znakem arcibiskupa na Staroměstské radnici.²⁴ Za povšimnutí stojí, že šachování orlice, které by bylo lze předpokládat na štítu neseném jezdcem na reversu pečeti Václava III. (I. typ) zřetelné, stejně jako na orlici na čabrace koně, není.

Karel IV. na královských pečetech používá štítek s českým lvem, ale svatováclavská, popř. moravská orlice z nich mizí, a to z toho důvodu, že dosažení titulu římského krále se odrazilo v zahrnutí říšské orlice do kompozice znaků užívaných na aversu i reversu Karlových pečeti. Na Karlových markraběcích pečetích je však

22 Pečetem Václava III. se věnoval Karel Maráz, zde je i upozornění na nejlépe dochovaný exemplář s vyobrazením štítků s orlicí na aversu mincovní pečeti, nachází se na listině z 9. 1. 1306 uložené ve Státním okresním archivu Olomouc, fond Archiv města Olomouce, inv. č. 5; <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=1C82B5D07392416D96678DC45CB207B9&scan=1> [18. 1. 2019]; Maráz, Karel: Pečeti Václava III. v souvislostech. In: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žmličky. Praha 2007, s. 198–208; vyobrazení viz: Kuthan, J.: Splendor et gloria, s. 200–201 a Benešová, K. (ed.): Královský sňatek (Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310), obr. IV.6.1 a IV.6.2, s. 354–355.

23 Obdobně byly použity štítky s českým lvem a moravskou orlicí na pečetech Guty Habsburské, manželky Václava II., která je má umístěny na ramenních sponách svého šatu, a na náhrobku Kunhuty Uherské v Anežském klášteře. Viz Valecký Š.: Erb českých králů, s. 60 a 63; Maráz, Karel: Pečeti českých králů a královen, s. 198–199.

24 Viz umístění erbů na Staroměstské mostecké věži, blíže: Petráň, J.: Český znak, s. 36–37, či iluminace v bibli Václava IV.; pozice říšského znaku a znaku českého lva na tympanonu kostela Panny Marie Sněžné v Praze ovlivnila skutečnost, že za čestnější v tomto případě byla považována strana heraldicky levá, jelikož byla blíže u postavy Krista; za upozornění děkuji Liboru Gottfriedovi, o tom též: Valecký, Š.: Erb českých králů, s. 88–89.

šachování moravské orlice jasně zřetelné.²⁵ Karel IV. se po získání císařského trůnu heraldických symbolů svatováclavské ani moravské orlice nevzdal. Na rozdíl od svého otce, který nemohl svatováclavskou orlici užívat a který ji dokonce vyměněním Přemyslovců považoval za uvolněnou, jak svědčí již její zmíněné udělení do znaku městu Tridentu, Karel ji hojně zahrnoval pro účely své reprezentace. Nejlépe to dosvědčují dochované znakové galerie na architektonických památkách. Předně je to např. na tzv. vnějším triforiu svatovítské katedrály, na Staroměstské radnici, Staroměstské mostecké věži.

Jednoznačné rozhodnutí, jakou orlici znaky na pečetích Přemyslovců ztvárňují, je kvůli miniaturizaci velmi obtížný a do počátku 14. století se na panovníckých pečetech šachování orlice, stejně jako plaménky v případě svatováclavské orlice, nezpodobňovaly, byly brány jako barva, kterou nelze na pečetech zachytit.²⁶

Nicméně barevná vyobrazení z jiných dochovaných památek, jejichž tvůrci byli obeznámeni s českým prostředím, dokládají jejich přesnou podobu. Svatováclavskou orlici v její dokonalé podobě zachycuje miniatura na privilegii Jana Lucemburského pro město Trident, či její nejstarší známé vyobrazení ve zmíněném pasionálu abatyše Kunhuty z počátku 14. století.

Používání svatováclavské orlice, jak již bylo řečeno, lze tedy primárně předpokládat u vládnoucího panovníka z příslušníků přemyslovské dynastie a jím uznaného nástupce. Nelze také vyloučit, že tuto plamennou orlici chtěl Přemysl Otakar II., při prezentaci erbů jím ovládaných zemí, přiřknout samotným Čechům tak, jak si pro Moravu vybral šachovanou orlici, inspirovanou zřejmě svatováclavskou orlicí a ve stříbrno červeném šachování od jím zavedeného erbu stříbrného dvouocasého lva na červeném poli.²⁷ Václav II., na jehož reversu pečeti (III. typ) někteří badatelé plaménky zřetelně rozeznávají, svatováclavskou orlici mohl používat k odlišení od jiného, byť nelegitimního Přemyslovce, Mikuláše I. Opavského, který směl používat na štítu stříbrno červené polcení, barvy svého otce Přemysla Otakara II. Svatováclavskou orlici, jak již bylo zmíněno, neměl právo používat Jan Lucemburský, který k rodu nepatřil. Hojně však sloužila při reprezentaci jeho synu Karlu IV., který tím chtěl zdůraznit rodovou vazbu přes matku Elišku na přemyslovské panovníky. Nenalezneme ji však na pečetech panovníka, ale na

25 Pícha, F.: O klenotu znaku moravského markraběte, s. 9; blíže Maráz, Karel: Jezdecká pečeť moravských markrabat lucemburského rodu jako reprezentativní prostředek majitele a vrcholné umělecké dílo moravské markraběcí pečeti. In: *Moravští Lucemburkové*. Brno 2000, s. 224–225.

26 Šachování moravské orlice lze poprvé zcela zřetelně vidět na pečeti města Znojma z roku 1272, umožňoval jej větší rozměr pečetního pole. Vyobrazení viz Petráň, J.: *Český znak*, s. [21]; Krejčík, Tomáš: *Prvé století moravské orlice*. Genealogické a heraldické informace 3, 1983, s. 154–162.

27 Lze jen litovat, že kromě zachované znakové galerií v Gozzoburgu, se neví, jaké znaky se nalézaly na hradu Křivoklátu, jak píše Beneš Krabice z Weitmile, o tom též Valecký, Š.: *Erb českých králů*, s. 49.

dochovaných architektonických památkách (např. Staroměstská mostecká věž, Staroměstská radnice, svatovítská katedrála). Nechybí ani na Karlštejně, nachází se na ostění vchodu do místnosti s krbem umístěné v 1. patře pod kaplí svatého Kříže. Heraldická zvířata nejsou umístěna do štítu, ten nahrazuje samotná stěna, vymalovaná v odpovídající barvě. Svatováclavská orlice zaujímá místo nade dveřmi, levou stěnu ostění vyplňuje moravská orlice a protější český lev. Tato orlice je v literatuře citována nepřesně jako slezská, ale při pozornějším prohlížení jsou plaménky kolem celé orlice, včetně zobáku jasně zřetelné (obr. 1).²⁸ Na Staroměstské mostecké věži shlíží z nejvyššího místa na prostřední pás se znaky fundátorů (Praha, římský císař, český král a moravský markrabě) a na dolní pás se znaky zemí spadajících pod vládu Lucemburského panovníka (Sulzbach, Vratislavsko, Svidnicko, Morava, Říše, Čechy, Lucembursko, Zhořelecko, Budyšínsko, Dolní Lužice). Stejná kompozice znaků se objevuje na jižní straně opěrného systému, tzv. vnějším triforiu svatovítské katedrály. Svatováclavská orlice se nachází v prestižní pozici také na Staroměstské radnici.²⁹ Obdobné seskupení znaků lze pozorovat i při pohřbu Karla IV. Podle záznamu očitého svědka byly v průvodu nesený korouhev Budyšínska, Zhořelecka, Lucemburska, Dolní Lužice, Braniborska, Svidnicka a Vratislavská, za nimi pak ještě korouhev s českým lvem, a s říšskou orlicí, za nimi nesl rytíř císařovu přílbu, vytasený meč obrácený hrotem k zemi, pak byla nesena červená korouhev s bílým křížem, označovaná jako „svaté říše“, pak svatováclavská orlice³⁰ a na závěr korouhev s říšskou orlicí obrácenou hlavou dolů, což mělo společně s obnaženým mečem neseným hrotem dolů naznačovat, že „jejich pozemská role skončila“.³¹

- 28 Royt, Jan: Kaple svatého Kříže (The Chapel of the Holy Cross), Praha 2016, s. 5. Plaménky se zdají být žluté, nikoli červené, mohla být zvolena, aby byly lépe odlišitelné od červeného zobáku a spárů orlice, nelze vyloučit i vyblednutí barvy. Správně má být zbroj svatováclavské orlice zlatá. Obdobná nepřesnost se vyskytuje i na svatováclavské orlici na věži svatovítské katedrály, kde je umístěna uprostřed, heraldicky vpravo je štítek s českým lvem a vlevo břevno arcibiskupství.
- 29 O Staroměstské radnici blíže: Nový, Rostislav: Nejstarší heraldické památky Staroměstské radnice. Pražský sborník historický 22, 1989, s. 33–64; Vojtišek, Václav: Radnice staroměstská v Praze. O jejím významu a památkách. Praha 1923; Vojtišek, Václav: Staroměstská radnice a její památky. Praha 1938.
- 30 V edici Augsburgur Chronik von 1368–1406, ed: Frensdorf, F. in: Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis in 16. Jahrhundert IV. Die Chroniken der schwäbischen Städte I., Leipzig 1865, s. 61 se uvádí: „... darnach furt man ainem schwarzen prinenden adler in ainem silbrin feld...; František Heřmanský v publikaci Čtení o Karlu IV a jeho době. Praha 1958, s. 345 tuto pasáž přeložil: „Potom nesl rytíř černého lesklého orla v stříbrném poli...“, přesněji by mělo být spíše „černou plamennou orlicí ve stříbrném poli“; správně tuto svatováclavskou orlici identifikoval a nakreslil Zdirad J. K. Čech, viz Čech, Zdirad J. K., Kalendarium 1978 (Pohřeb Karla IV.). Heraldická ročenka 1978, příloha č. 1.
- 31 O pohřbu Karla IV. též: Šmahel, František: Smuteční ceremonie a rituály při pohřbu císaře Karla IV. Český časopis historický 91, 1993, s. 412; Spěváček, Jiří: Karel IV. Život a dílo (1316–1378).

Svatováclavská orlice pro Karla IV. znamenala rodové pojítko nejen mezi jeho přemyslovskými předky, ale i po určitou dobu, před narozením následníka trůnu, zvýraznění nástupnických práv nejen pro něj, ale i pro jeho bratra Jana Jindřicha, jemuž dala život také Eliška Přemyslovna, nikoli ovšem pro bratra Václava Lucemburského, jehož matkou byla druhá manželka Janova Beatrix.³² Potomci Karla IV. již neměli na plamennou orlici žádný nárok, proto se stále více omezuje na jeden z atributů svatého Václava i české země a z panovnické heraldiky se vytrácí, s výjimkou památek dokončených ještě synem Václavem IV. (Staroměstská mostecká věž, hrad Točnick).³³

Povědomí o spojitosti mezi českými vládci a svatováclavskou orlicí i v následujícím období dokládají také vyobrazení ze známého Gelnhausenova kodexu z přelomu 14. a 15. století. Mezi iluminacemi se nachází dvě vztahující se ke králi Václavu I. Obě zachycují jezdce jedoucího heraldicky vpravo, čabraku koně na krku v obou případech zdobí štítek se svatováclavskou orlicí. Autor maleb našel inspiraci v pečetech, zvláště Jana Lucemburského (čtvrcený štít, klenot nápadně připomíná iluminace v bibli Václava IV.)³⁴

Potvrzení předpokladu, že svatováclavská orlice byla plamenná od samého počátku, i když dochované pečeti plaménky nezachycují, přinesl nález jednoho z nejstarších, ne-li vůbec nejstaršího dochovaného barevného vyobrazení šachované moravské orlice ve znakovém sále paláce Gozzoburg v Kremži. Tato v nedávné době objevená znaková galerie zachycuje mezi dochovanými znaky i štít s českým lvem a s moravskou orlicí. Odborníci vznik paláce zařazují podle dendrochronologické analýzy do doby kolem 1254 a fresky do 60. let 13. století. Zásadní význam z hlediska heraldiky mají zachycené znaky nejen pro svoje stáří, ale také kvůli tomu, že umělec ztvárnil kompletní znaky, tedy včetně jejich klenotů. Štít s českým lvem zdobí klenot v podobě černého orlího křídla bez zlatých lipových lístků.³⁵ Zavedení tohoto dekorativního prvku lze spíše spojovat až s Janem Lucemburským, v jehož době došlo také ke změně klenotů Moravy a Opavska (viz níže). Známé vyobrazení úplných znaků Čech a Moravy vedle postavy trůnícího krále Václava II. v často reprodukováném kodexu Manesse odpovídá způsobu jejich vyobrazení

Praha 1979, s. 481. Popis pohřebního průvodu též Antonín, Robert: IV. poslední cesta Karla IV. In: Kunešová Jana – Příbyl, Petr (ed): Když císař umírá. Praha 2016, s. 80–83.

32 Ustavení Jana Jindřicha markrabětem moravským listinou z 26. 12. 1349, o tom blíže: Spěváček, J.: Karel IV., s. 278–279.

33 Petrání, J.: Český znak, s. 37.

34 Na fol. 9r a 22r; naskenovaný rukopis na http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-SOA__MESTSKASPRAV0TBA6E4-cs#search [17. 1. 2019].

35 Klenot je zachycen realisticky, v praktické podobě vhodné pro turnaje a boj, totiž jako zlatá deska, v níž jsou prostrkaná jednotlivá orlí pera (20 per).

v době vzniku, tedy v době Jana Lucemburského, tak jak bývalo zvykem, nezachycuje proto anachronicky reálnou heraldickou praxi užívanou za vlády předposledního Přemyslovce na českém trůnu.³⁶ Erb Moravy Gozzoburgská freska podává se zajímavým klenotem z pavích per.³⁷ Při této příležitosti lze připomenout tu skutečnost, že i další země, které byly přímo pod vládou Přemysla Otakara II., či v jeho mocenském vlivu, na fresce v Gozzoburgu i jiných pramenech nesou na štítech klenoty složené z pavích per. Paví pera se dají spatřit v Kremži u erbu Rakouska, Štýrska, zmíněné Moravy, Míšně, Brunšviku.³⁸ Užívání podobného klenotu lze předpokládat i u znaku Opavska, jak naznačuje klenot nesený na přilbě jezdce na dochovaných pečetích Mikuláše I. Opavského z let 1281–1301.³⁹

36 Kodex Manesse, fol 10r: http://stavitele-katedral.cz/images/galerie_karta/velka/v3763_vaclav-ii.jpg přistoupeno [17. 1. 2019]. Výklad původu lipových lístků na orlím křídle a příkryvadlech ve znaku českého krále objasňuje Vladimír Jan Sedlák. Podle něj se zlaté ozdoby začaly připevňovat na klenot od 90. let 13. století, aby zvýšily atraktivitu rytíře při turnajích. Zlaté ozdůbky se třpytily a při pohybu mohly o sebe cinkat. Podle dochovaných pramenů, převážně oslavných básní, je používali např. Jan z Michalovic, ale i Ota IV., markrabě braniborský a také Jindřich Korutanský, pozdější český král. Blíže: Sedlák, Vladimír Jan: O klenotu českého znaku. Rodokmen I/1, 1946, s. 4, a Rodokmen I/2, 1946, s. 46. Zajímavé doplnění ohledně tohoto módního zvyku krásit lidými ozdůbkami klenot uvádí Kristian Turnwald. Podle něj lístky stříbrné nebo zlaté byly odměnou pro vítěze klání. Blíže: Turnwald, Kristian: O moravské orlici. Rodokmen II/1, 1947, s. 23–24. Jsou to tedy takové středověké trofeje, obdoba pozdějších zářezů na pušce. Toto vysvětlení zcela koresponduje s naší představou o Janu Lucemburském, který se nevyhýbal turnajům, ani bitevní vřavě. Lipové lístky tedy mohly být do klenotu převzaty již pod vlivem znaku Jindřicha Korutanského nebo byly pravděpodobněji zavedeny až Janem Lucemburským. Na pečetích se prokazatelně objevují u Jana Lucemburského, a to na jeho V. typu jezdecké pečeti (1325–1346), zcela zřetelné jsou zvláště na jeho sekretu používaném ve shodně době s V. typem jezdecké pečeti, lístky tvoří jednu řadu (VII. typ, 1325–1346). Vyobrazení viz Maráz, K.: Pečeti Jana Lucemburského, obr. 12 a obr. 18. Vyobrazení lipových lístků v klenotu českého krále, tvořícího dvě řady, zachycuje např. i reliéf z domu Kaufhaus am Brand v Mohuči, z 1. třetiny 14. století, vyobrazení viz Valecký, Š.: Erb českých králů, obr. 18.

37 Někteří autoři uvádějí pštrosí pera (Krejčík, Pícha), Valecký je popisuje pouze jako ptačí. Na koncích per je však zcela zřetelné „paví oko“, proto se přikláním k pavím perům; viz Krejčík, Tomáš – Pícha, František: Český a moravský znak ve znakové galerii v Gozzoburgu v Kremsu. Genealogické a heraldické informace 2008, s. 53. Přesný blazon podal Vladimír Růžek ve svém článku otištěném Ministerstvem vnitra ČR. Růžek, Vladimír: Zpráva o vývoji, užívání a stavu státních symbolů. Veřejná správa 29, 2018, č. 25–26, s. 26. Tato pasáž zní: „V modrém poli je zde stříbrnočerně šachovaná zlatě korunovaná orlice. Nad helmem je však pro Moravu netypický klenot – půlkulatá černo-stříbrná visle pruhovaná deska postrkaná na obvodu jedenácti pavími pery.“

38 Schönfellner – Lechner – Buchtlinger, Günther: Der Wappensaal der domus Gozzonis in Krems. In: Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege LXII/4, 2008, s. 606–607, 609.

39 Sedláček, P.: Vývoj české státní a panovnické symboliky, s. 29, zde také vyobrazení pečeti převéšené k listině z 10. ledna 1289, uložené v NA, AČK, inv. č. 29; kvalitní vyobrazení též v příloze na s. VII, č. pečeti 13 v: Maráz, Karel (ed.): Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, tom. VII. Brno 2013, s. přílohy č. [VII]. Sekret otištěný na rubu jezdecké pečeti z roku 1289 obsahuje polcený štít na jehož levém rohu nakloněného štítu spočívá helma s klenotem z pavích

Změnu klenotu moravské orlice lze pravděpodobně spojovat s Janem Lucemburským. Může se v ní spatřovat snaha zdůraznit vazbu Jana Lucemburského na jeho otce Jindřicha VII., římského krále. Střídání černých a zlatých per na křídle klenotu by mohlo mít inspiraci v barevné kombinaci znaku římského krále. Klenot moravské orlice prošel v následujících obdobích ještě dalšími proměnami, od šachovaného křídla, přes polovinu šachované orlice k finální podobě ve tvaru stojící korunované šachované orlice.⁴⁰ Klenot opavského znaku naznal změny v přibližně stejné době. Mikuláš I. Opavský jej zavedl pravděpodobně při poslední změně své jezdecké pečeti, doložené k roku 1307, místo pavích per, zřejmě jako projev díky za vykoupení z uherského zajetí v roce 1281, upřednostnil bývolí rohy, které náležely k rodovému erbů jeho manželky Adelheidy Habsburské.⁴¹

Barevná podoba šachování moravské orlice se stala předmětem sporů zejména v pozdějším období. Důvodem sváru je změna barev šachování ze stříbrno červeného na zlato červené římským císařem Bedřichem III. Privilegium ze 7. 12.1462 se dnes nalézá v Moravském zemském archivu v Brně.⁴² Užívání této varianty se nevžilo a podle názoru některých odborníků kvůli neuznání českým panovníkem a moravskými stavy nevstoupilo v platnost. Podrobně se touto problematikou nejnověji zabýval František Pícha, zvláště ve své studii K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy. F. Pícha rozlišuje znak markraběte moravského, kde se šachování na znaku císaře nezměnilo až do roku 1915. Podle něj bylo zmínované privilegium z roku 1462 vydáno pro moravské stavy, tedy se jednalo o udělení nového znaku „právnícké osobě“, nicméně jeho užívání bylo velmi limitované,

per. Obdobný klenot na druhém typu jezdecké pečeti z let 1293–1301 je viditelný na poškozené pečetě, jejíž vyobrazení je v: Maráz, K. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, příloha č. [VIII], pečeť obr. č. 14.

40 Viz blíže Pícha F.: O klenotu znaku moravského markraběte, s. 13–32.

41 Jezdecká pečeť Mikuláše I. Opavského přivešená k listině z 29. 5. 1307, bohužel, vykazuje poškození horní části, kde byla hlava jezdců s klenotem. Nicméně změnu klenotu pavích per na bývolí rohy lze předpokládat i díky dochované pečetě jeho syna Mikuláše II. Opavského z roku 1318, která je silně inspirována otcovou pečetí, a to jak aversu, tak sekretu s přílbou doprovázenou dvěma lidskými hlavami. Listina z roku 1307 je uložena v Zemském archivu Opava, archivní fond Klarisky Opava, inv.č. 1a, sign A 1 <http://digi.archives.cz/da/Zoomify.action?xid=F655152C237A11E4B501000C29D8B843&entityType=10043&entityRef=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2C%20hot%29%28unidata%29%29%28298238%29%29&scanIndex=0> a <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=F655152C237A11E4B501000C29D8B843&scan=2> [3. 1. 2019]. Jezdecká pečeť Mikuláše II. Opavského přivešená k listině z 3. 7. 1318 je uložena v NA, AČK, inv.č. 79., viz http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/ACK/NA-ACK_13180703_00079_r.jpg a též samostatně používaný sekret doložený na listině z 20. 7. 1312, viz NA, AČK, inv.č. 68 http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/ACK/NA-ACK_13120720_00068_r.jpg [3. 1. 2019].

42 Moravský zemský archiv v Brně, A 1 – Stavovské listiny, inv. č. 368; viz <http://www.mza.cz/a8web/A8SL4/?qsc=01M9u64rTFnwG2ZL8N2xsxdjTuVjgGutZDNmTG3dtOs%3D> [19. 11. 2018]; Štarha, Ivan: *Moravské barvy a moravská zemská vlajka*. In: *Poceta Janu Janákovi*. Brno 2002, s. 166.

a proto se často neuplatňovalo.⁴³ O tom svědčí i nedávno objevená malovaná barokní schránka s ostatky přemyslovských knížat Oty I., Oty III., jejich manželék Eufemie a Durancie a také olomouckého biskupa Jana I. a Roberta I., opata kláštera Hradiště u Olomouce. Tato bohatě zdobená skříňka zachycuje „hnízdo“ se čtyřmi moravskými orlicemi, jejichž červeno bílé šachování je netypicky provedeno v podobě routů.⁴⁴ Nicméně, zvláště moravští Němci, výrazně od druhé poloviny 30. let 19. století, kdy se na politické scéně objevuje vyhocený nacionalismus, trvali na tom, že se znak s touto zlato červenou variantou užíval, a to i např. v době počátku vlády císaře Františka I. (1792–1835).

Tvrzení zastánců užívání zlato červeně šachované orlice z doby Františka I. se zakládalo mimo jiné i na vyobrazení moravské orlice na dochovaném praporu tzv. česko-moravsko-slezské legie arcivévody Karla.⁴⁵ Tento zeměbranecký armádní sbor českého krále zřídili v listopadu roku 1800 v souvislosti s posílením rakouských vojsk při vzrůstajícím nebezpečí války s armádou revoluční Francie. Zeměbranu tvořilo dvacet dva početné silných pěších praporů, včetně zvláštního studentského, označovaného jako tělesný arcivévody Karla. Společně se třemi mysliveckými a jedním elitním dělostřeleckým praporem měly tvořit plnohodnotný armádní sbor, rozdělený na českou a moravskou divizi, z nichž každá obsahovala dvě brigády. Podléhaly velení vyčleněných armádních důstojníků.⁴⁶ Navzdory ná-

43 Pícha, F.: K 550 letům erbovní listiny, s. 64–65; F. Pícha tamtéž uvádí rozpor mezi pravděpodobně dodatečně pořízeném vyobrazením na privilegiu a závazným blasonem, v textu glaucum znamená „modrý“, nikoli „zlatý“. Na miniatuře je vyobrazena zlato červeně šachovaná a zlatě korunovaná orlice. Viz také: týž: Úvahy nad textem erbovní listiny Fridricha III. pro moravské stavy z roku 1462. Genealogické a heraldické informace 2011, s. 68–72.

44 Schránka byla vyzvednuta z krypty kostela sv. Štěpána dne 7. 8. 2018 https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/z-kostela-sv-stepana-vyzvedli-kosti-nejspis-jsou-olomouckych-premyslov-cu-80180807.html z 11. 10. 2018. Zlato červeně šachování se také nevyskytuje, jak uvádí F. Pícha, v systému tzv. kvaternionů Římské říše, viz poznámka č. 1.

45 O legii blíže: Kollmann, Josef: Obrana Čech v letech 1796 a 1800. Sborník archivních prací 5, 1955, s. 97–188 a Měříčka, Václav: Arcivévoda Karel, česko-moravsko-slezská legie roku 1800 a její prapory a Sáček, Karel: Dodatky k příspěvku; přístupné na internetu: <https://www.primaplana.cz/news/arcivevoda-karel-cesko-moravsko-slezska-legie-roku-1800-a-jeji-prapory> [10. 12. 2018].

46 Kvalitu nově formovaného armádního sboru naznačuje i ta skutečnost, že ráže děl, která měla mít legie k dispozici, byla stanovena o kalibr nižší, než bylo obvyklé u běžného dělostřeleckého pluku. České divizi velel podmaršálek Karel von Lindenau a moravské Vilém, sv. p. Kerpen; viz Kollmann, J.: Obrana Čech v letech 1796 a 1800, s. 174; blíže: Wrede, Alphons: Geschichte der K. und K. Wehrmacht (Die Regimente, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts). II. Band. Wien 1898, s. 452–456; celý sbor představoval sílu cca 25 000 mužů, což je pro srovnání přibližně stejný počet celé dnešní armády České republiky. Nelze také nepřipomenout, že označení „Legie“ se po této poslední zeměbraně českého krále dostalo až zahraničním vojskům bojujícím za 1. světové války za znovuoobnovení samostatného státu.

zvu faktickým velitelem legii nebyl arcivévoda Karel, který vedl hlavní armádu v Německu, ale tříhvězdičkový generál, hrabě Antonín Sztáray ze Sztára a Nagy-Mihály (1740–1808).⁴⁷ Na Moravě, stejně jako v Čechách, probíhalo verbování ve všech krajích, ale dosáhnout kompletního stavu se dařilo s velkými obtížemi. Obyvatelstvo nemělo zájem a nepomáhaly ani vrchnostmi slibované úlevy. Stejnou neochotu nejprve projevovali i studenti, které služba prostých vojáků společně se sedláky nelákala. Situaci poněkud zlepšil slib, že studenti získají důstojnická místa a že jejich prapor bude prohlášen za tělesný arcivévody Karla. Formování legie provázely i logistické potíže, projevovat se nedostatek koní, povozů a potahů. Celou situaci zhoršovaly problémy s vyzbrojováním, absence důkladného výcviku a také všudypřítomný výskyt dezerce. Průběh událostí na bojišti přinutil arcivévodu Karla uspořádat shromáždění všech praporů legie. Místo setkání všech praporů bylo vybráno u Českých Budějovic, kde se nacházel dělostřelecký sklad. Moravské prapory pod vedením podmaršálka Viléma sv. p. Kerpena⁴⁸ se vydaly přímo do jižních Čech bez zastávky v Jihlavě, kde se měly původně shromáždit. Formování legie a její transfer do Čech zahrnoval i negativní aspekty, od častých dezercí až po vzpouru praporu z Hradištského kraje a části mysliveckého sboru.⁴⁹ Přehlídku praporů legie shromážděných u Kamenného Újezdu provedl císař společně s arcivévodou Karlem 8. dubna 1801, po níž následovalo přečtení generálního rozkazu arcivévody o rozpuštění legie. K velké úlevě zemských úřadů, které si o bojové připravenosti tohoto sboru nedělaly žádné iluze, nemusela legie do bojů, díky uzavření míru s Francouzi, vůbec zasáhnout. Představa arcivévody Karla o zřízení legie jako plnohodnotného armádního sboru s vlastním dělostřelectvem a jezdeckem a její nasazení do boje se sice nakonec neuskutečnila, nicméně zformování legie mohlo výrazně ovlivnit ochotu Francouzů uzavřít zmíněný mír. Francouzům jistě neuniklo, že se vytváří početně silná zeměbrana, jejíž skutečnou kvalitu z vojenského hlediska nebyli schopni správně posoudit a jelikož jejich vlastní armáda zpočátku vznikala obdobným způsobem, mohli uvěřit tomu, že by mohl nově vzniklý armádní sbor výrazně ovlivnit průběh bojů, proto Francouzi nechtěli riskovat neúspěch a raději uzavřeli mír. Žádná další česká zeměbrana již nikdy svolána nebyla, jelikož v roce 1804 vzniklo Rakouské císařství a v jejím rámci existovala zeměbrana rakouská. Vystoupení české legie sice nemohlo nikdy

---

47 Podle Napoleona arcivévoda Karel představoval nejschopnějšího člena Habsburského rodu. Generál Antonín Sztáray pocházel z uherského rodu z oblasti Zemplína, přídomky se vztahují k lokalitě Staré a Michalovcím; viz https://de.wikipedia.org/wiki/Anton_Szt%C3%A1ray_von_Nagy-Mihaly [2. 11. 2018].

48 Vilém, sv. p. Kerpen (1741–1823), viz https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Lothar_Maria_von_Kerpen [2. 11. 2018].

49 Kollmann, J.: *Obrana Čech*, s. 139–140, 155–161.

být vyzkoušeno v boji, přesto zanechalo hlubokou stopu v myslích jejich členů, zejména z řad studentů, i ostatních současníků, kteří ještě po mnoha letech na ni vzpomínali, a mnozí krajší hejtmané účast v jejich řadách uváděli jako počátek své profesní kariéry.⁵⁰

Legii, stejně jako každé jiné armádní složce náleželo právo na vlastní uniformu a prapor. Po rozpuštění legie měly být prapory předány stavům v Čechách i na Moravě a uloženy ve sněmovní síni. Tam ty české v prosklené skříni viděl i Karel Schwarzenberg. Prapor tělesného, tj. studentského praporu měl být předán univerzitě.⁵¹ Jeden z dochovaných praporů české legie lze dnes spatřit vystavený při významných událostech ve Vladislavském sále Pražského hradu.⁵² Lícni strana praporu odpovídala armádnímu předpisu z roku 1781,⁵³ který stanovoval uprostřed bílého listu střední císařský znak s německým identifikačním nápisem, na rubní straně se uprostřed červeného listu nacházel český lev a růžová nápisová páska, na níž se opakoval text z lícni strany ovšem v češtině. Tělesný prapor české legie měl mít podle náznaků tento text v latině, která takto respektovala rekrutování jeho členů z řad studentstva. Kromě české a moravské legie vznikly také dva prapory slezské z Těšínska a Opavy. Bohužel žádný její prapor se zřejmě nezachoval, ale lze předpokládat, že kompozice vycházela ze stejného principu se slezskou orlicí na rubní straně.

Prapor jednoho z pěších pluků moravské legie se naštěstí také dochoval, ale jeho vzezření bylo až do nedávné doby poněkud obtížně pochopitelné. Vymykalo se zcela z výše uvedeného uspořádání. Na lícni straně nese totiž moravskou orlici se zlatem červeným šachováním a na rubu panovníkův znak. Nesrovnalost pomohl objasnit ve své studii František Pícha, který odkazuje na písemnosti z roku 1848, které dokládají, že na příkaz prezidia moravského zemského výboru bylo šest praporů legie upraveno pro vznikající Národní gardu tím způsobem, že se nechalo

50 Blíže: Sáček, Karel: Chyběná vyobrazení legionářských uniforem z roku 1800 na <https://www.primaplana.cz/news/akademicka-legie1/> [4. 1. 2019].

51 Kollmann, J.: *Obrana Čech*, s. 183 a Schwarzenberg, Karel: *Obrazy českého státu od r. 1526 do r. 1918*. Praha 1939, s. 202–203.

52 Např. při předávání státních vyznamenání 28. října.

53 Pro pěší řadové prapory Josef II. určil 21. 1. 1781 žluté prapory z obou stran ozdobené středním císařským znakem a s iniciálami panovníka na orlicích křídlech. Pro tělesné prapory a prapory nepodléhající žádnému pluku byly určeny za hodnotnější považované bílé prapory, na jejichž lícni straně byla postava Panny Marie a na rubu zmíněný střední císařský znak s iniciálami. Po nástupu Františka II. zůstaly prapory z úsporných důvodů nezměněny, došlo jen k snadné úpravě iniciál J na F, viz blíže: Sedláček, P.: *Česká panovnická a státní symbolika*, s. 49 a 50. Prapory Legie arcivévodky Karla převzaly bílou barvu listu tělesných praporů, postavu Panny Marie však zaujal střední císařský znak a na rubu se objevil znak příslušné země tak, jak to odpovídalo hierarchii (nejdůležitější byla Panna Marie, proto byla na líci, po jejím nahrazení musel proto její místo zaujmout císařský znak a znak země příslušel na rubní stranu).

původní stříbrné šachování přemalovat na zlaté. Toto počínání mělo napomoci prosadit moravskému zemskému výboru oficiální přijetí zlato červeného šachování moravské orlice.⁵⁴ Při této úpravě se během opětného sešití a připojení původního lemu omylem zaměnila lícní a rubová strana. Původně se tedy prapor od českých lišil pouze znakem na rubní straně, na ní níž byla zachycena tradiční stříbrno červeně šachovaná orlice. Záměnu lícní a rubní strany dosvědčuje i text na růžové nápisové pásce. Na dnešní lícní straně moravského dochovaného praporu se nachází český nápis: „Arcyknižete Karla Český= Moravský= Slezský Výbor.“, dole pak: „Pro Krále.“ a „Pro Wlast.“, který se původně nacházel na rubu, jak dokládá český exemplář; revers moravského praporu pak nese správně k líci náležející střední císařský znak a německý nápis: „E. H. Karls Böhmisch= Mährisch= und Schlesische Legion“, dole: „Für den König.“ a „Für das Vaterland.“⁵⁵

Kromě praporů užívala legie i vlastní uniformu. Podle předpisu měl kabátec barvu srnčí hnědi s výložkami v barvách příslušného praporu, světle modré kalhoty a černý cylindr s kohoutím pérem; aby mohly být použity tytéž barvy výložek dvakrát, tak jak to bylo běžné u praporů rakouské armády, odlišovaly se stejnokroje české od moravských a slezských barvou knoflíků, k těm českým příslušely knoflíky z kovu bílého a pro moravské a slezské z kovu žlutého (viz tabulka v příloze).⁵⁶ Zda toto rozlišení mohlo mít vliv i na příklon k používání zlato červeného šachování moravské orlice, zůstává pouhou spekulací.

---

54 Pícha František: K praporu moravského regimentu legie arcivévodý Karla z orku 1800. Genealogické a heraldické informace 2014, s. 129.

55 Vyobrazení viz https://primaplana.cz/_files/200000102-0dfe70ef89/mericka-legie-1800-rub-m-sbor.jpg [3. 1. 2019].

56 Dochovala se četná dobová vyobrazení členů Legie arcivévodý Karla, ale při posuzování jejich výpovědní hodnoty je třeba zachovávat určitou obezřetnost. Často se totiž odchylojí od stanoveného předpisu, dělají uniformu lichotivější, než ve skutečnosti byla, zvláště ve ztvárnění pokrývek hlavy a jejich ozdob, kohoutí péra nahrazují elegantní pštrosí atd., viz Sáček, Karel: Chybná vyobrazení legionářských uniforem na <https://www.primaplana.cz/news/akademicka-legie1/> [4. 1. 2019]. Legii tvořily dvě divize, první divize Karla von Lindenaua se dělila na dvě brigády Nosticovu (Jan hrabě Nostic) a Vratislavovu (Emanuel hrabě Vratislav) a byla zformována z českých praporů; všechny prapory byly původně označovány pouze podle velitelů, později byly pro lepší orientaci očíslovány. Druhá Kerpenova divize se skládala z moravských a slezských praporů, které tvořily dvě brigády Vlčková a Ghenedegova. Tři myslivecké prapory mysliveckého sboru, ani elitní 16. granátnický nedostal žádný prapor a jejich uniforma se nelišila od běžných vojenských jednotek; myslivci měli uniformu v barvě štičí šedi a zelené výložky, dvěma praporům zřízeným v Čechách příslušely knoflíky ze stříbrného kovu a jednomu moravskému knoflíky ze žlutého kovu; mysliveckému sboru velel nadporučík Jan von Belloute a podléhali mu baron Ertel von Krehlau, majori von Seczujacz a Raphael von Paunovich; 16. granátnickému praporu Valdštejnovu příslušela uniforma tmavě modré barvy s červenými (červená vlčího máku) výložkami a knoflíky ze žlutého kovu, prapor byl zřízen v Litomyšli hrabětem Jiřím Valdštejnem a hrabětem Schlägenbergem, velel mu hrabě Jiří Valdštejn, viz Wrede, A.: Geschichte der K. und K. Wehrmacht, s. 452–456.

Z výše uvedeného lze vyvodit, že k zavádění zlato červeného šachování moravské orlice jakožto oficiálního zemského znaku nedošlo v roce 1800 za Františka I., jak se tvrdí. Dokládá to kromě zmíněného dokumentu z roku 1848 také upozornění Františka Píchy, že orlice na moravském stavovském stejnokroji z doby Františka I. měla také mít podle osobního dopisu císaře z 23.12. 1807 stříbrno červené šachování, ale knoflíky, stejně jako na uniformě Legie byly vyhotoveny ze žlutého kovu.⁵⁷ Výrazný příklon k zlato červené variantě šachování lze proto položit do vlády jeho nástupce císaře Ferdinanda I. Dobrotivého, kdy se objevuje na jedné straně odpor vůči spojování Moravy s Čechami, ale na druhé straně se zvětšuje snaha zachovat bezprostřední vazby na Vídeň. Pokus o oficiální změnu šachování moravské orlice na zlato červenou učinily moravské stavy v letech 1837–1839 jako reakci na popis znaku v roce 1836 nastoupivšího nového císaře. Návrhy však nedošly sluchu a šachování zůstalo v panovnickém znaku nezměněno.⁵⁸ Legislativní oporu tato úprava zaznamenala až v roce 1915 při zavedení nového, nyní již státního, nikoli pouze panovnického znaku. Válečné události zabránily tomu, aby byla veřejností všeobecně přijata. Po válce se ve státní symbolice nového československého státu uplatnila tradiční forma stříbrno červeného šachování orlice.

Zobrazování svatováclavské a moravské orlice v období středověku na pečetích vykazovalo shodné rysy. Plaménky svatováclavské orlice, stejně jako šachování moravské orlice byly považovány za tinktury, a proto se zpočátku nezobrazovaly, což identifikaci dnešním badatelům výrazně ztěžuje. Z tohoto důvodu se lze přiklonit k mínění, že původní znak přemyslovských vládců, černá orlice na stříbrném poli měla od počátku podobu plamenné orlice, a korigovat tak starší názory ohledně této záležitosti. Šachování moravské orlice na panovnických pečetech lze spatřit zřetelně až za Jana Lucemburského, přesto je i díky objevu fresek v Gozzoburgu nesporné, že byla šachovaná již od jejího zavedení králem Přemyslem Otakarem II., jakožto heraldické vyjádření jeho ambiciózního politického programu prezentace ovládaných zemí. Fresky v Gozzoburgu potvrzují i počátky zavedení klenotu, jak u českého panovnického znaku, tak i u znaku Moravy. Časové upřesnění tohoto

57 Knoflíky uniformy českých stavů byly stříbrné, stejně jako u uniformy Legie. Text osobního dopisu byl během pořizování opisů u moravského zemského gubernia záměrně pozměněn na zlato červené šachování. Blíže o stavovské uniformě Pícha, F.: Poznámky k historii zemského znaku v 1. polovině 19. století, s. 68–71.

58 Důvody odmítnutí spočívaly ve finanční náročnosti a technických problémech spojených se změnou císařského znaku, např. výměna označení zastupitelských úřadů. Velkým příznivcem změny šachování orlice byl Antonín Bedřich I. Mitrovský z Nemyšle (1770–1842), moravský zemský hejtman (1815–1827) a nejvyšší český a rakouský kancléř (1830–1842); viz Pícha, F.: Poznámky k historii moravského zemského znaku, s. 74–80. Zajímavé je že podobný osud měla i orlice kraňská, které se dostalo obdobného polepšení od císaře Fridricha III. v roce 1463, ale stejně jako na Moravě se změnu v oficiálním znaku prosadit nepodařilo; o tom blíže: Pícha, F.: K 550 letům erbovní listiny císaře Fridricha III. pro moravské stavy, s. 75.

procesu, včetně vývoje klenotu u panovnického znaku, umožňují dochované pečeti českých panovníků. Křídlo v klenotu se poprvé objevuje v roce 1262 na III. typu pečeti Přemysla Otakara II. Ozdobné zlaté lipové lístky lze spojit nejspíše s Janem Lucemburským, jejich umístění do dvou a více řad v dolní části křídel či posypání po křídlech a i přikryvadlech nepodléhalo žádné závazné normě a používalo se podle invence příslušného umělce/heraldika, který jej zpodobňoval. Během vlády Lucemburků dostává vzezření klenotu finální podobu, jak lze spatřit v úchvatných iluminacích známé Bible Václava IV.

Šachování moravské orlice, jak již bylo uvedeno, na pečetech zůstávalo až do doby Lucemburků nezvýrazňováno, bránila tomu nejen miniaturizace, ale i fakt, že se šachování, stejně jako plaménky svatováclavské orlice, považovalo za tinkturu. Upřednostnění zlatého šachování místo stříbrného, jak poněkud zmatečně povolovalo privilegium německého císaře Bedřicha III. v roce 1462, se prosazovalo v protičeských kruzích výrazně od druhé poloviny 30. let 19. století, které vyvrcholilo přemalováním původních praporů moravské Legie arcivévody Karla z roku 1800 na prapor Národní gardy v roce 1848, ale také svévolnou úpravou textu oficiálního nařízení. Zda k preferování zlaté barvy před stříbrnou napomohlo i použití žlutých knoflíků u uniformy moravských pluků Legie, zůstává s velkou nadsázkou pouhou spekulací.

Legie arcivévody Karla¹					
Lindenauova divize (Čechy)					
<i>Nosticova brigáda (Čechy)</i>					
Prapor	Umístění – Štáb	Zformována z krajů	Velitel	Barva výložek	Barva knoflíků
1. tělesný prapor	Praha	Pražská univerzita	mjr Jan hr. Vratislav	mořská zeleň a stříbrno červené epolety	bílý kov
5. Lažanského	Klatovy	Klatovský a Prácheňský	mjr. hr. Lažanský	tmavě hnědé	bílý kov
9. Morzinův	Plzeň	Plzeňský, Loketský a Klatovský	pplk. hr. Vincenc Morzin	tmavě modré	bílý kov
10. Brixenův	Žatec	Žatecký, Litoměřický a Loketský	mjr. Vilém šl. Brixen	topolově zelené	bílý kov
15. Valdštejnův	Tábor	Táborský a Čáslavský	pplk. Emanuel hr. Valdštejn	mořenově červené	bílý kov
17. Latscherův	České Budějovice	Budějovický, Prácheňský a Táborský	pplk. Latscher	trávnově zelené	bílý kov
22. Smolův	Litoměřice	Litoměřický	mjr. Josef šl. Smola	blankytně modré	bílý kov
<i>Vratislavova brigáda (Čechy)</i>					
2. Šporkův	Chrudim	Chrudimský a Bydžovský	mjr. Václav hr. Špork	černé	bílý kov
4. Steyererův	Hradec Králové	Královohradecký	mjr. Karel Steyerer z Edelbergu	světle hnědé	bílý kov
8. Černínův	Praha	Praha, Kouřimský a Rakovnický	mjr. Wolfgang hr. Černín	růžové	bílý kov
14. Desfoursův	Praha	Boleslavský, Berounský a Rakovnický	mjr. František hr. Desfours	mořská zeleň	bílý kov

Prapor	Umístění – Štáb	Zformována z krajů	Velitel	Barva výložek	Barva knoflíků
18. Kollerův	Mladá Boleslav	Boleslavský	pplk. šl. Koller	fialkově modré	bílý kov
20. Dönhoffův	Jičín	Bydžovský, Čáslavský a Krá- lovehradecký	mjr. Josef hr. Dönhoff	sírově žluté	bílý kov
<i>Kerpenova divize (Morava, Slezsko)</i>					
<i>Vlčková brigáda (Morava, Slezsko)²</i>					
3. Hennebergův	Brno	Brněnský a Přerovský	mjr. Mikuláš sv.p. Henneberg	mořenově červené	žlutý kov
19. Puteanyův	Hranice	Přerovský	mjr. Jan Puteany	blankytně modré	žlutý kov
21. Eglhoffův	Opava	Opavský a Olomoucký	pplk. šl. Eglhoff	růžové	žlutý kov
<i>Ghenedeggova brigáda (Morava, Slezsko)</i>					
6. Schulzův	Těšín	Těšínský a Opavský	plk. František Schulz z Rotha- ckeru	černé	žlutý kov
7. Taaffeův	Znojmo	Znojemský a Brněnský	mjr. Jan hr. Taaffe	topolově zelené	žlutý kov
11. Delisimonovichův	Olomouc	Olomoucký	pplk. František ³ šl. Delisimonovich	trávnově zelené	žlutý kov
12. Sinzendorffův	Uherské Hradiště	Hradišfský a Přerovský	mjr. Karel hr. Sin- zendorff	fialkově modré	žlutý kov
13. Mervillův	Jihlava	Jihlavský, Olomoucký a Brněnský	pplk. František Mauroy de Mer- ville	mořská zeleň	žlutý kov

Prapor	Umístění – Štáb	Zformována z krajů	Velitel	Barva výložek	Barva knoflíků
Bellouteův myslivecký sbor = 3 prapory		2 Čechy + 1 Morava	pplk. Jan Belloute de Watters	uniforma štičí šed, výložky trávnově zelené	bílý kov/ žlutý kov
16. granátnický	Litomyšl		Jiří hr. Valdštejn	uniforma tmavě modrá/ výložky červené (vlčí mák)	žlutý kov

- 1 Tabulka vytvořena podle informací v publikaci: Wrede Alphons: Geschichte der k. und k. Wehrmacht (Die Regimente, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts). II. Band, Wien 1898, S. 452-456.
- 2 Velitelem první divize byl polní maršál Karel z Lindenau; druhé divize polní maršál Vilém sv.p. Kerpen; velitelem Nosticovy brigády generálmajor Jan hr. Nostitz, Vratislavovy generálmajor Emanuel hr. Vratislav, Vlčkově velel generálmajor Josef hr. Vlček, Ghenedeggově generálmajor Jan z Ghenedeggu, viz Wrede, A.: Geschichte, s. 452.
- 3 Uváděn též jako Ignác šl. Delisimonovich.

Zu der Gestalt der Wappen mit dem mährischen Adler und dem Wenzelsadler

Unerwartete Entdeckungen oder eine Geduldsarbeit mit Archivquellen liefern oft umwälzende Informationen, die helfen, bislang unklar skizzierte Hypothesen zu präzisieren und zu erläutern. Eine solche Entdeckung ist auch der Fund einer umwerfenden Wappengalerie in der Gozzoburg in Krems in den 90er Jahren des 20. Jahrhunderts, die unter den Wappen wahrscheinlich auch die älteste Farbdarstellung des mährischen Adlers aus den 60er Jahren des 13. Jahrhunderts festhält. Dank dieser Entdeckung lassen sich durch eine Analogie die ältesten Meinungen über das Aussehen des Adlers korrigieren, den der böhmische Herrscher und der durch ihn anerkannte Nachfolger seit Přemysl Otakar I. verwenden durfte. Es stand und steht außer Zweifel, dass er schwarz auf silbernem Feld war, aber ob er von Anfang an Flammen besaß, blieb unklar. Die Siegel, die einzige erhaltene offizielle Quelle aus der Zeit der Přemyslidenherrscher, auf denen seit dem Jahr 1192 der Adler vorkommt, halten dieses Unterscheidungsmerkmal nicht fest. Obwohl seine unzweifelhafte Existenz die erwähnte Wandmalerei belegt, ist ähnlich auf den Siegeln bis in die Zeit Johanns von Luxemburg auch der mährische Adler nicht sichtbar geschacht zu sehen. Das war einerseits durch die übermäßige Miniaturisierung begründet, aber hauptsächlich dadurch, weil man die Flammen ebenso wie die Schachung als Tinktur erachtete und daher wurden sie auf den Siegeln nicht festgehalten, obwohl das die technischen Möglichkeiten erlaubt hätten.

Eine konsequente Ausschöpfung des Archivmaterials durch František Pícha half mit, die Ungereimtheiten im Aussehen des Banners der mährischen Legion Erzherzog Karls aus dem Jahr 1800 aufzuklären. Im Vergleich mit einem ähnlichen Banner für die böhmische Legion entbehrt die mährische Standarte einer Logik, da sie am Avers im weißen Feld einen gold-rot geschachten mährischen Adler und am Revers das mittlere kaiserliche Wappen hatte, wobei am böhmischen Banner am Avers richtig das kaiserliche Wappen und am Revers der böhmische Löwe erscheint. Der durch F. Pícha entdeckte Befund beweist nämlich, dass auf Anweisung des Präsidiums des Landesausschusses im Jahr 1848 die ursprüngliche silber-rote Schachung auf den Bannern der mährischen Legion absichtlich durch eine gold-rote übermalt wurde, damit die Standarten für die Nationalgarde verwendet werden konnten. Nach der Ausführung dieser „Adaption“ kam es beim abermaligen Zusammennähen auch zu einer Verwechslung der Vorder- und Rückseite.

To a similarity of coats of arms with Moravian and Saint Wenceslas Eagle

Unprecedented discoveries or patient work with archival sources often bring ground-breaking information that help to precise or explain some of vaguely defined hypotheses. One of such discoveries is a finding of a marvellous coat of arms gallery in Gozzoburg in Krems in 1990s, depicting, among others, also the oldest coloured Moravian eagle from 1260s. Thanks to this, older opinions on appearance of

the eagle, used by the Bohemian ruler or his acknowledged successor since Přemysl Otakar I, can be corrected. That the eagle was black on a silver filed, there has been no doubt, however, it was not certain whether the eagle was flaming since the very beginning. The seals, the only preserved official source from the period of Přemyslid rulers, bear this charge since 1192, yet they do not depict the flaming element, similarly, on the seals till the time of John of Luxemburg, there is no chequy on the Moravian eagle, although its existence is proven by the aforementioned fresco gallery. The reason was the small size and also the fact that the flaming was considered a tincture and, therefore, not depicted on the seals even if the technical means permitted it.

A thorough exploitation of the archival sources by František Pícha helped to explain inconsistencies in an appearance of Moravian Legion flag of Archduke Charles from 1800. A comparison with the similar flag for the Bohemian Legions shows the illogicality of the Moravian since it had gold-red chequy Moravian eagle on the white filed on avers and the Imperial coat of arms on reverse, while the Bohemian one had properly the Imperial coat of arms on avers and the Bohemian lion on reverse. The document found by F. Pícha proves that by order of Presidium of Land Committee, the original silver-red chequy on Moravian Legion flags was purposefully painted to gold-red chequy in 1848 so that the flag could be used for the National Guard, and during the sewing together after the painting, the avers and reverse were swapped.